

Gnomisk magtbalance i *Antigone**

Af Lærke Andersen

I denne artikel vil jeg præsentere et eksempel på, hvordan gnomiske udsagn i kontekst kan analyseres gennem en paroimiologisk teori om ordsprog og gnomer som et karakteriserende redskab, der kan beskrive magtforholdene mellem samtalepartnere. Som materiale til denne artikel har jeg udvalgt tre passager fra *Antigone*, hvori der bruges gnomer eller proverbielle udtryk, men man kunne udvide undersøgelsen til at omfatte samtlige gnomiske udsagn i tragedien for at få et bedre billede af teoriens potentiale. Først vil jeg dog ganske kort redegøre for, hvad gnomer er.

Ordet gnome eller γνώμη er beslægtet med verbet γιγνώσκω og kan betyde "en tanke", "tankevirkksomhed", "dom/mening" – eller i en mere specialiseret forstand "en sentens", som er en form for visdomsudtryk, man kan bruge, når man vil underbygge noget specifikt med en ophøjet, generel parallel. I *Retorikken* definerer Aristoteles gnomer som et generelt udsagn, som uddyber en specifik situation, fordi folk godt kan lide at høre det, de har oplevet i et specifikt tilfælde, udtrykt i generelle vendinger. Han siger også, at unge mænd helst ikke skal tale for meget i sentenser; det virker uoprigtigt, fordi gnomer forudsætter erfaring og viden, som unge mennesker ikke kan besidde endnu.¹ En sentens er således bygget på erfaring og erkendelse og løfter specifikke passager til et stilmæssigt højere niveau.²

Tidlig græsk poesi er fuld af gnomer; et eksempel er fra Sapphos alderdomsdigt, fragment 58 v. 7-8:

* Denne artikel er en omarbejdning af et oplæg, jeg holdt til Klassisk dag på Syddansk Universitet i november 2023.

1. Ar. *Rhet.* 1395a2-7: "ἀρμόττει δὲ γνωμολογεῖν ἡλικία μὲν πρεσβυτέρων, περὶ δὲ τούτων ὧν ἔμπειρός τις ἐστίν, ὥστε τὸ μὲν μὴ τηλικούτου ὄντα γνωμολογεῖν ἀπρεπὲς ὥσπερ καὶ τὸ μυθολογεῖν, περὶ δὲ ὧν ἄπειρος, ἡλίθιον καὶ ἀπαίδευτον. σημεῖον δὲ ἱκανόν: οἱ γὰρ ἀγροῖκοι μάλιστα γνωμοτύποι εἰσὶ καὶ ῥαδίως ἀποφαίνονται."
2. Denne niveauforskel mellem gnomer og deres specifikke eksempel ses også hos Eustathios af Thessaloniki i hans kommentarer til *Iliaden*. Se Andersen (2014) 40ff. Et eksempel er Eust. *Comm. ad Il.* 4.146.16-18: "Τὸ δὲ «ὥς ἐμὲ νῦν ἐχόλωσεν Ἀγαμέμνων» συνήθης ἐστὶ κατάβασις ἐκ τοῦ καθόλου γνωματεύματος εἰς τὸ εἰδικῶς ὑποκείμενον."

†τα† στεναχίζω θαμέως ἀλλὰ τί κεμ ποείην;
ἀγήραον ἄνθρωπον ἔοντ' οὐ δύνατον γένεσθαι

Dette sukker jeg ofte over, men hvad kan jeg gøre?

For det er ikke muligt for den, som er menneske, at blive evigt ung³

Jeg'et har beklaget sig over alderdommens magt over hende – håret er gråt, huden rynket osv. Dernæst følger et opsummerende udsagn – “disse ting (alderdommens pinsler) sukker jeg ofte over”, og herefter en resignation: “men hvad kan jeg gøre?”. Efter dette opgivende, triste udsagn kommer der en gnome som forklaring på resignationen: “For det er ikke muligt for den, der er menneske, at blive evigt ung.” Vers 8 er en gnome, hvilket man kan se på både det generelle indhold og den upersonlige konstruktion (οὐ δύνατον – “det er ikke muligt at”). Gnomer har nogle indholdsmæssige og formmæssige genrekarakteristika såsom episk τε, gnomisk aorist og upersonlige konstruktioner, som underbygger det generelle indhold.⁴

Gnomernes grundfunktion i et digt er som nævnt ovenfor at ophøje passagen og give et generelt eksempel til den specifikke kontekst. Desuden bliver gnomerne fra for eksempel Homer genanvendt af retorikere og lignende i andre sammenhænge til validering og til at give autoritet til et argument. Men gnomerne kan også ses som et literært greb i sin egen ret. Den hollandske klassiske filolog André Lardinois udgav i 1995 sin ph.d.-afhandling, som han sidenhen videreudviklede til et par artikler om gnomer som et karakteriserende redskab i poetiske tekster. Han fokuserede på arkaisk græsk poesi, især *Iliaden*, og på, hvordan gnomerne deri kan ses i deres kontekst for at give en dybere forståelse af personerne, der bruger dem. Hvem der siger gnomen, og til hvem gnomen siges, kan afsløre noget om autoritet og magtforhold mellem de implicerede i samtalen.

Denne artikel er inspireret af de artikler, hvor Lardinois undersøgte gnomerne i kontekst ved at anvende en analysemodel, som antropologen Peter Seitel havde udviklet om en afrikansk stammes, Haya-folkets, ordsprog. Som Lardinois selv

3. Oversættelserne er mine egne, hvis intet andet er angivet.

4. Lardinois (1995): 49 og 52.

påpeger, er gnomer ikke ordsprog, men der er tilstrækkeligt mange overlap mellem de to genrer til, at teorien kan anvendes på de græske gnomer.⁵ Begge genrer, gnomer og ordsprog, kategoriseres som visdomsudtryk og tilhører således samme overgenre. Men der er dog forskelle: En gnome er et kort generaliserende udsagn, som fungerer som et didaktisk værktøj. De kan genkendes på det generelle sprog og til tider nogle sproglige træk som nævnt ovenfor. Gnomer er relativt nemme at genkende i teksterne, selvom de også kan være genstand for diskussion, og der er derfor forskellige bud på, hvor mange gnomer der er i et værk som for eksempel *Iliaden*.⁶ Ordsprog og proverbielle udtryk på den anden side er en mere broget genre, som ikke lader sig definere formelt. Der har været flere forsøg på at definere ordsprog, men blandt andet fordi ordsprog kommer fra forskellige typer kilder – litterære såvel som mundtlige – varierer de meget af form. Moderne paroiimologer definerer ordsprog som en kort didaktisk sætning og dermed mere snævert, end man har gjort i antikken og renæssancen, hvis man skal dømme ud fra, hvilke udtryk der optræder i ordsprogssamlinger, såsom i Zenobios' samling og i Erasmus af Rotterdams store ordsprogssamling, *Adagia*. I disse samlinger optræder der alt fra "ægte" ordsprog efter den moderne definition til proverbielle sammenligninger og verber eller substantiver, der egentlig ikke er ordsprog, men har proverbiel karakter.⁷ Men en gruppe af antikke ordsprog stammer oprindeligt fra gnomiske udsagn fra litterære værker og er blevet til ordsprog gennem hyppig brug i daglig tale og som citater i andre litterære værker.⁸

Peter Seitels analysemodel blev videreudviklet af andre antropologer, og Lardinois anvendte den på gnomer i arkaisk græsk digtning. Ved at undersøge gnomerne med denne teori kan man karakterisere heltene i *Iliaden*. Analysemodellen går ud på, at gnomer kan analyseres ud fra deres kontekst. Det vil således sige ikke så meget ud fra, *hvad* de siger, men *hvem* de siges til, *fra* og *om*. Udover deres egentlige budskab får gnomerne derved ekstra betydning, alt efter hvilken kontekst de siges i. En gnome siges af en person til en anden person, og alt efter omstændighederne ved denne ytring kan

5. Lardinois (2000): 642.

6. Se for eksempel Ahrens (1937), som samler alle gnomer hos Homer, Hesiod og Aischylos, og Lardinois (1995).

7. Se for eksempel Zenobios IV.62 *κρετίξειν* – at spille kretenser eller III.83 *Ἐρεβίνθινος Διόνυσος* – en kikærte-dionysos.

8. Eustathios formulerer dette flere steder i sine kommentarer til *Iliaden* og *Odyseen*. Andersen (2014): 56-62.

man klassificere dem som forskellige typer af gnomer. Seitel arrangerer gnomer/ordsprog efter første-, anden- og tredjeperson, men det handler ikke om grammatiske personer. Det handler om forholdet mellem taleren, modtageren og den, som gnomen handler om. En førstepersons-gnome forholder sig til den, der siger gnomen, en andenpersons-gnome forholder sig til den, gnomen siges til, og en tredjepersons-gnome forholder sig til en tredjeperson.⁹ Sapphos gnome fra denne artikels indledning vil kunne kategoriseres som en førstepersons-gnome, fordi jeg'et i udgangspunktet taler om sig selv. Det kan godt være, at gnomen er generel – det er den per definition – og at den gælder for enhver, som er menneske, men i dette specifikke tilfælde er den anvendt *af* et jeg og *til* et jeg, der er ulykkelig over alderdommens indtog og tabet af ungdommen.

Gnomer er didaktiske af natur og kan anvendes til at gøre nogen klogere eller sætte nogen på plads. De kan således fungere som et værktøj til at udvise magt eller beholde magten i en samtale eller i et forhold to mennesker imellem. Andenpersons-gnomer, altså de gnomer, der siges af én person til og om en anden, bruges ofte af folk med autoritet, hvad enten den autoritet er baseret på alder eller anden status.¹⁰ Lardinois udvikler gnome-mønstret yderligere ved at lave en kategori, han kalder indirekte andenpersons-gnomer med substitutmodtager: en gnome, som umiddelbart er første- eller tredjepersons-gnome, men som ved nærmere eftersyn faktisk er adresseret til en andenperson, bare gennem en substitutmodtager.¹¹

I artiklen fra 2000 præsenterer Lardinois tre heltes gnomemønstre, Achilleus, Nestor og Odysseus. Achilleus bruger primært enkle og direkte førstepersons-gnomer om sig selv, hvilket afslører hans selvcentrerethed og/eller hans rolle som *Iliadens* hovedperson.¹² Nestor bruger mange gnomer generelt og giver mange råd, og i disse rådstaler bruger han andenpersons-gnomer, hvilket viser, at han har en høj autoritet.¹³ Autoritet og magt handler ikke nødvendigvis kun om socialt hierarki og status, men alder og erfaring giver også autoritet, især måske i rådgivning, jf. Aristoteles' idé om, hvem der må anvende gnomer. Den sidste helt, Lardinois undersøger, er Odysseus, hvis gnomer modsat Achilleus' er indviklede og komplekse. De er dobbelttydige og refererer

9. Se Lardinois (1995) og (2000) for uddybning af teorien.

10. Lardinois (2000): 643. Seitel (1977): 84.

11. Lardinois (1997): 225.

12. Lardinois (2000): 645.

13. Lardinois (2000): 649-50.

ikke kun til én person, men også til andre på samme tid. Det karakteriserer således Odysseus som snild og snedig, sådan som vi også får ham præsenteret utallige gange i værkerne.¹⁴

Odysseus bruger således tredjepersons-gnomer som indirekte andenpersons-gnomer med substitutmodtager for at manipulere. Men man kan også bruge denne type gnome, hvis man for eksempel er i en underordnet position og skal irettesætte nogen, som man egentlig ikke har autoritet til at irettesætte. Hvis man med andre ord vil skælde nogen ud, men ikke vil gøre det direkte, kan man sige gnomen til en anden person, men lade den handle om den person, man gerne vil skælde ud. Gnomens egentlige modtager bliver således holdt ude af sammenhængen, mens man indsætter en substitutmodtager.

Disse indirekte andenpersons-gnomer, som man kan bruge, hvis man vil undgå alt for meget ballade – eller bare være passiv aggressiv – handler især om magtforholdet i samtalen og mellem mennesker. Et godt eksempel på sådan en indirekte gnome med substitutmodtager finder vi i *Iliaden*.¹⁵ I *Iliadens* første sang vers 80-83 skal Kalchas forklare grækerne, hvorfor de er ramt af pest., Han er godt klar over, at det mildest talt er en prekær situation, han er havnet i, hvorfor han siger til Achilleus:

κρείσσων γὰρ βασιλεὺς ὅτε χύσεται ἀνδρὶ χέρηϊ:
εἴ περ γάρ τε χόλον γε καὶ αὐτῆμαρ καταπέψῃ,
ἀλλὰ τε καὶ μετόπισθεν ἔχει κότον, ὄφρα τελέσῃ,
ἐν στήθεσσιν ἐοῖσι: σὺ δὲ φράσαι εἴ με σαώσεις.

For når en konge er vred på en undersåt, er han jo stærkest.
Selv om han nok for en stund er i stand til at sluge sin vrede,
gemmer han dog sit nag i sit bryst til senere tider
for at få hævn. Fortæl mig om dú vil beskytte mig mod ham?
(overs. Otto Steen Due)

14. Lardinois (2000): 651-56.

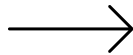
15. Lardinois (1997): 225-26.

En førstepersons-gnome

Afsender, emne og modtager

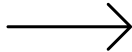
En andenpersons-gnome

Afsender

Emne og modtager

En tredjepersons-gnome

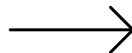

Afsender

Modtager

Emne (ikke til stede)

En indirekte andenpersons-gnome med substitutmodtager

Afsender

"Modtager"

Emne (til stede)
= egl. modtager

Kalchas er undersøgt og skal "i rettesætte" Agamemnon – kongernes konge. Han er bange for repressalier og må derfor træde varsomt og søge beskyttelse hos Achilleus. Han vælger derfor ikke at tiltale Agamemnon direkte med en andenpersons-gnome, som ville passe dårligt til hans stand i forhold til Agamemnon, men en tredjepersons-gnome med en substitutmodtager i Achilleus. Det ender på den måde med at blive en indirekte andenpersons-gnome, fordi han taler til Agamemnon gennem Achilleus.

Det er ikke kun Sappho og Homer, der anvender gnomer. Vi finder dem også i mange andre typer tekster, for eksempel tragedierne.¹⁶ Sophokles bruger hyppigt gnomer i særdeleshed i *Ajas* og *Antigone*.¹⁷ I *Antigone* er der en passage, hvor Sophokles byder på exceptionelt mange gnomer (eller proverbielle udsagn) på meget kort tid. Vagten er lige kommet slæbende med Antigone, som har begravet sin bror, og Kreon er vred og besværet. I v. 445 sender Kreon vagten ud og taler derefter med Antigone indtil v. 470, hvor de diskuterer Antigones handlingers legitimitet. Koret blander sig i v. 471-472 med en kort replik på to vers, og Kreon taler derefter til koret i den følgende replik. Fra v. 480 og frem taler han om Antigone i 3. person. Her siger han for eksempel "αὕτη [...] ἐξηπίστατο" og i v. 484 "ἡ νῦν ἐγὼ μὲν οὐκ ἀνὴρ, αὕτη δ' ἀνὴρ", hvilket peger på, at han taler til koret og ikke til Antigone i denne replik. Kreons gnome-extravaganza kommer i begyndelsen af hans replik til koret, v. 473-479:

Antigone v. 473-479

ἀλλ' ἴσθι τοι τὰ σκληρὰ ἄγαν φρονήματα
πίπτειν μάλιστα, καὶ τὸν ἐγκρατέστατον
σίδηρον ὀπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῇ
θραυσθέντα καὶ ῥαγέντα πλείστ' ἂν εἰσίδοις:
σμικρῷ χαλινῷ δ' οἶδα τοὺς θυμουμένους
ἵππους καταρτυθέντας: οὐ γὰρ ἐκπέλει
φρονεῖν μέγ' ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας.

16. Se for eksempel Friis Johansen (1959) for en behandling af gnomer som argumentation i tragedierne.

17. Cuny (2007): 407. For en kort oversigt over forskningen i gnomer i tragedierne, se for eksempel Cuny (2007): 9-15.

Men hør nu, hvad jeg siger jer, for alt for hårde sind
er dem, der oftest falder, og det er det stærkeste
metal, som man har hærdet ekstra hårdt i essens ild,
man tit ser blive splintret ved et enkelt slag.
Jeg ved da også godt, hvordan den vilde hest
kan tæmmes med et lille bidsel; for er man
en andens slave, må man aldrig tænke stort.
(overs. Marcel L. Lech)

På syv vers anvender Kreon ikke mindre end fire gnomiske eller proverbielle udsagn. Alene antallet af gnomer på så få vers kan læses som en form for ubalance eller overkompensering. Nok er han vred, men budskabet bliver på denne måde hamret igennem. Gnomerne benytter desuden gradvist mere nedværdigende billedsprog. Kreon starter med sindet og det materielle jern, indtil han sammenligner sin niece med vilde heste og til sidst en slave, hvilket kunne læses som en eskalering af Kreons vrede:

- 1) De for hårde sind: τὰ σκληρὰ ἄγαν φρονήματα πίπτειν μάλιστα
- 2) Det stærkeste jern: τὸν ἐγκρατέστατον σίδηρον ὁπτὸν ἐκ πυρὸς περισκελῇ θραυσθέντα καὶ ῥαγέντα πλείστ' ἂν εἰσίδοις
- 3) De vilde heste: σμικρῷ χαλινῷ ... τοὺς θυμουμένους ἵππους καταρτυθέντας
- 4) En andens slave: οὐ γὰρ ἐκπέλει φρονεῖν μέγ' ὅστις δοῦλός ἐστι τῶν πέλας

De fire udsagn har proverbiel eller gnomisk karakter – de er generelle udsagn om den specifikke situation, og de anvender et billedsprog for at få budskabet igennem. Det ser dog ikke ud til, at de fire udsagn er blevet til ordsprog i den efterfølgende litteratur, for nr. 1 og 3 er kun kendt fra Sophokles, nr. 2 fra Sophokles og nogle skolier til *Odysseen*,

mens nr. 4 behandles af Eustathios i kommentaren til *Iliaden* som hjælp til at forstå en anden gnome, endda Kalchas' gnome behandlet ovenfor. Eustathios skriver:

Ἰστέον δὲ ὅτι εἰς τὸ νοηθῆναι τὴν ῥηθείσαν Ὀμηρικὴν γνώμην συντελεῖ καὶ τοῦ Σοφοκλέους τὸ «οὐκ ἐκπέλει φρονεῖν μέγα, ὅς δοῦλός ἐστι τῶν πέλας».

Man bør vide, at Sophokles' citat "er man en andens slave, må man aldrig tænke stort", er nyttigt for at forstå den homeriske gnome.¹⁸

Udover disse eksempler er der ikke spor efter udsagnene i ordsprogssamlinger eller lignende. Jeg vil nu alligevel fastholde, at de har en proverbiel eller rettere gnomisk karakter. Udsagnet om slaven har også formmæssige gnomiske træk som for eksempel det upersonlige ἐκπέλει. Diane Cuny behandler også disse fire udsagn som gnomiske i sin monografi om gnomiske ytringer i Sophokles' dramaer.¹⁹

Efter de fire gnomiske udsagn uddyber Kreon gnomernes specifikke korrelat, Antigones trodsighed og ulydighed, inden han vender sin opmærksomhed mod Antigone selv og diskuterer videre med hende. I v. 491-492 beder han koret kalde på Antigone og forklarer, at han lige har (ἀρτίως) set hende løbe rundt indenfor:

καὶ νιν καλεῖτ'· ἔσω γὰρ εἶδον ἀρτίως
λυσσῶσαν αὐτὴν οὐδ' ἐπήβολον φρενῶν.

Så kald på hende! Lige før så jeg hende rende rundt
helt ude af den som en gal derinde i mit hus.
(Overs. Marcel L. Lech.)

Det er spørgsmålet, hvorvidt Antigone hører gnomerne. Antigone er måske på scenen – hun var der i al fald to vers inden gnomeeksplosionen – men Kreons ovenstående replik om, at koret skal kalde på hende, kunne godt tyde på, at hun ikke er

18. Eust. *Comm. ad Il.* vol. 1: 89 l. 3.

19. Cuny (2007): 214-17.

til stede og dermed ikke hører Kreons gnomer. Omvendt siger Kreon gnomerne kun to vers efter Antigones sidste replik, og hun kan ikke være nået langt væk fra ham og koret.²⁰ Hvis vi antager, at hun kan høre ham, og at Kreon er klar over, at hun er til stede, kan gnomerne kategoriseres som indirekte andenpersons-gnomer med substitutmodtager. Hvis vi i stedet opfatter Kreons *"καὶ νῦν καλεῖτ"* som et tegn på, at hun faktisk ikke er til stede på scenen, selvom hun var der ganske kort tid forinden, er situationen en anden. Da er gnomerne ikke indirekte andenpersons-gnomer, men tredjepersons-gnomer. Hvor der for indirekte og direkte andenpersons-gnomer gælder nogle restriktioner for, hvem der anvender dem, altså at det henholdsvis er underordnede og autoriteter, der bruger dem, er der ikke de samme begrænsninger for tredjepersons-gnomerne.²¹ I det tilfælde er det interessante snarere Kreons overdrevne brug af gnomer, som virker ekstrem og kompenserende, foruden den voldsomme udvikling i gnomernes billedsprog, som er beskrevet ovenfor.²² Hvis Kreon virkelig var en ordentlig magthaver, ville han ikke have brug for så mange og så ydmygende gnomer mod sin egen niece. Cuny understreger, at Kreons mål med gnomerne ikke er at overbevise Antigone om, at hun tager fejl, men at det primært handler om ydmygelse af Antigone.²³ Holger Friis Johansen skriver, at det, at Kreon taler til koret og ikke Antigone, er et almindeligt forekommende redskab, der skal udtrykke foragt for karakteren, som bliver ignoreret.²⁴ Hvis man ser Kreons anklagende og vrede gnome-replik som et svar til Antigone i deres diskussion forinden, er det sigende, at han svarer for sent og må henvende sig til koret. Hvis hun har forladt scenen, har Kreon tabt deres diskussion.

Hvis vi vender tilbage til idéen om, at Antigone kunne være til stede på scenen og dermed høre Kreons replik til koret, betyder det, at Kreon ikke opfører sig som den konge, han forsøger at være. Han står og taler i gnomer – eller i al fald gnomiske eller proverbialle vendinger og billeder – om sin teenageniece til koret. Men som konge og autoritet burde han bruge en direkte andenpersons-gnome for at sætte sin oprørske

20. Cuny opfatter også Antigone som til stede på scenen: *"la jeune fille soit en face de lui"* og *"la jeune fille, qui est devant lui"*. Cuny (2007): 214 og 215.

21. Lardinois (2000): 643.

22. For en gennemgang af gnomekomplekset, se for eksempel Cuny (2007): 215-17.

23. Cuny (2007): 216.

24. Friis Johansen (1959): 29.

niece på plads. Han burde bruge den type gnome, som for eksempel Nestor bruger, men i stedet bruger han samme taktik som Kalchas over for Agamemnon. Han taler *til* koret *om* Antigone. Er det et udtryk for, at han er snedig som Odysseus? Er han passiv aggressiv og irriteret på Antigone og orker ikke at tale til hende? Eller måske – hvis man følger Lardinois’ analysemodel – understreger gnomerne, at han er en dårlig autoritet. Måske handler det om en magtubalance. Kreon “overholder” ikke reglerne for, hvordan man taler i gnomer til sine undersåtter. Det passer godt til dels Thebens dysfunktionelle kongehus, hvor alting er omvendt og forkert – man slår sin far ihjel, går i seng med sin mor og bekrieger sin bror. Men det passer måske også meget godt i selve forholdet Antigone og Kreon imellem: Kreon forsøger at være overmagten, men det preller af på Antigone.

Antigones replik lige inden Kreons mange gnomer indeholder også et par passager, der har generel karakter. I v. 463-464 siger hun:

ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν ὥς ἐγὼ κακοῖς
 ζῇ, πῶς ὅδ’ οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;

For den som i sit liv har lidt, som jeg har lidt
 i dette liv, er døden kun en fordel, ikke sandt?
 (Overs. Marcel L. Lech.)

Ledsætningen “ὥς ἐγὼ κακοῖς/ζῇ” er den specifikke sammenhæng om Antigones egen tilstand, som det gnomiske eller generelle udsagn “ὅστις γὰρ ἐν πολλοῖσιν [...] πῶς ὅδ’ οὐχὶ κατθανὼν κέρδος φέρει;” underbygger. Brugen af det indefinit relative pronomen ὅστις og den efterfølgende sætnings overordnede indhold peger i retning af, at udsagnet har gnomisk karakter. Denne passage kan kategoriseres som en førstepersons-gnome i denne sammenhæng, fordi den er sagt af Antigone om Antigone. Som nævnt tidligere bruger en karakter som Achilleus i *Iliaden* mange førstepersons-gnomer, hvilket kan ses som et tegn på hans selvcentretthed og vrede. Det sidste kunne også være tilfældet hos Antigone.

Antigones replik ender med en anden passage med et generelt udsagn, som ikke er en decideret gnome, men hvis ordspil på “μῶρος” og “μωρία” giver udsagnet et proverbielt udtryk.²⁵ Hun siger i v. 469-470:

σοὶ δ' εἰ δοκῶ νῦν μῶρα δρῶσα τυγχάνειν,
σχεδόν τι μῶρῳ μωρίαν ὀφλισκάνω.

Og synes du, at det jeg gør, er tankeløst,
er det måske den tankeløses tankeløse dom.
(Overs. Marcel L. Lech.)

Det ubestemte “μῶρῳ”, “en tankeløs”, giver en generel fornemmelse, såfremt det ikke hænger sammen med σοί’et i verset forinden. Hvis vi anskuer Antigones sidste udsagn i replikken som en form for proverbiel, generel ytring, er det ret entydigt en direkte andenpersons-ytring. Hun taler til og om Kreon. Her bryder hun således også reglerne for, hvordan en teenagepige og undersåt tiltaler sin onkel og konge.

Ingen af de to er det, de burde være. Antigone er undersåt, men taler som en magthaver. Kreon er konge, der forsøger – og forsøger ret hårdt med fire gnomer, ikke bare en enkelt – på at være belærende og magtfuld, men som fejler, fordi han gør det “forkert”. Er Kreon decideret bange for hende som Kalchas for Agamemnon i *Iliaden*? Måske ikke, men passagerne kan underbygge billede af det i forvejen dysfunktionelle og usunde kongehus i Theben.

Bibliografi

Andersen, L. 2014. *Unfolding Compressed Knowledge – Wisdom Expressions in the Homeric Commentaries by Eustathios of Thessalonike*. Odense.

25. Cuny ser ovenstående passage (v. 463-64) som en gnome, men inkluderer ikke v. 469-70 i listen over gnomer. Cuny (2007): 163.

- Ahrens, E. 1937. *Gnomen in griechischer Dichtung (Homer, Hesiod, Aeschylus)*. Würzburg.
- Cuny, D. 2007. *Une leçon de vie – Le réflexions générales dans le théâtre de Sophocle*. Paris.
- Friis Johansen, H. 1959. *General Reflection in Tragic Rhesis – a Study of Form*. København.
- Lardinois, A. 1995. *Wisdom in Context: The Use of Gnostic Statements in Archaic Greek Poetry*. Princeton.
- Lardinois, A. 1997. "Modern Paroemiology and the Use of Gnomai in Homer's Iliad," *Classical Philology* 92.3: 213–34.
- Lardinois, A. 2000. "Characterization through Gnomai in Homer's Iliad," *Mnemosyne* 53.6: 93–107.
- Seitel, P. 1977. "Saying Haya Sayings: Two Categories of Proverb Use," i J. David Sapir & J.C. Crocker (eds.), *The Social Use of Metaphors: Essays on the Anthropology of Rhetoric*. Philadelphia, 75-99.